

HAC VE UMRE ZİYARET YERLERİ*

Hac, imkân bulan her müslümanın, belirli bir zaman içinde Kâbe'yi, Safâ-Merve'yi, Arafat, Müzdelife ve Mina'yı ziyaret ederek belli bazı dinî görevleri yerine getirmek suretiyle yaptığı ibadeti ifade eder.

Hac ibadeti,

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ . فِيهِ
آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حُجُّ
الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ

“Şüphesiz, insanlar için kurulan ilk ibadet evi, Mekke’de âlemlere rahmet ve hidayet kaynağı olarak kurulan Kâbe’dir. Onda apaçık deliller, Makâm-ı İbrahim vardır. Oraya kim girerse güven içinde olur. Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstağnîdir”¹ âyetleriyle farz kılınmıştır. Yine Kur’ân-ı Kerîm’de Yüce Rabbimiz;

وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ

“Hacı da, umreyi de Allah için tamamlayın”² buyurmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.) de hac ibadetinin İslâm’ın beş temelinden birisi olduğunu vurgulamıştır.³

* Bu metin Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı Dr. Bahattin AKBAŞ tarafından hazırlanmıştır.

¹ Â-i İmrân, 3/96-97.

² Bakara, 2/196.

Kutsal mekân kavramı ve bu yerleri ziyaret, insanlık tarihi boyunca bütün din ve inanç sistemlerinde görülmüştür.⁴ Müslümanlar hac ve umre ibadetini yerine getirmek, Hz. Peygamber'e olan sevgilerini daha da pekiştirmek, onun yaşadığı yerleri yakından bizzat müşahede etmek için asırlardır dünyanın dört bir tarafından kutsal topraklara yönelmektedirler. Bu kutlu yolculukta Kutlu Şehir Mekke'nin ayrı bir yeri ve önemi vardır.

MEKKE-İ MÜKERREME VE ZİYARET YERLERİ

Kerim kılınan Mekke, Hz. Peygamber'in dünyaya geldiği, İslâm'ın doğduğu, şehirlerin anası, insanlar için kurulan ilk ibadet evi, insanlara rahmet ve hidayet kaynağı olan Kâbe'nin bulunduğu kutlu bir şehirdir. "Şeâirullah (Allah'ın sembolleri)" olarak nitelendirilen Safâ, Merve, Arafat, Müzdelife, Mina, Harem-i Şerif Mekke'dedir. Tevhid inancının sembolü Kâbe'yle birlikte Allah'ın dostu Hz. İbrahim'in hatıraları da Mekke'dedir. İlk vahye beşiklik eden şehir Mekke'dir. Nice hatıraları ve güzellikleri bünyesinde barındıran Mekke'de şüphesiz pek çok ziyaret mekânı vardır. Mekke'de, hac ve umre ibadetlerinin ifa edildiği mukaddes mekânlarla birlikte Hz. Peygamber ve onun değerli ashabının izlerini taşıyan bazı yerler de vardır. Mekke'ye gidenler buraları ziyaret etmektedirler.

Şimdi Mekke'deki bazı ziyaret yerlerini kısaca tanımaya çalışalım.

Mescid-i Haram

Mescid-i Haram, Kâbe'yi çevreleyen mescidin adıdır. Yüce kitabımız Kur'an'da Mescid-i Haram adı zikredilirken Kâbe ve

³ Buhârî, "İmân", 1; Müslim, "İmân", 22.

⁴ Ömer Faruk Harman, "Hac", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 14/382.

Kâbe'yi çevreleyen mescid kast olunmaktadır. Sevgili Peygamberimiz devrinde Mekke, belde olarak Kâbe'nin çevresinde kümelenen ve pek de uzak olmayan evlerden müteşekkildi. Bugün o dönemdeki Mekke evlerinin pek çoğu genişletilen Harem-i Şerif'in içinde ve müştemilatında kalmıştır. Harem-i Şerif, Peygamberimizin İsra ve Mirac yolculuğunun başladığı yerdir. Mescid-i Haram için zaman içerisinde çeşitli genişletmeler yapılmıştır. Bu genişletmeler içerisinde Osmanlı Devleti'nin yaptığı genişletmeyi hatırlamak gerekir. Osmanlı devrinde yapılan kubbeli revaklar bugün hâlâ ayakta ve Kâbe'nin etrafını süslemektedir. Bugün içerisinde yüz binlerce müslümanın ibadet edebileceği bir genişliğe ulaşmıştır. Mescid-i Haram içerisinde Kâbe'den başka Hz. İbrahim'in Kâbe'yi inşa ederken iskele olarak kullandığı ya da insanları hacca çağırırken üzerine çıktığı taşın bulunduğu Makam-ı İbrahim ve Rabbimizin Hâcer validemizle oğlu Hz. İsmail'e ihsan ettiği zemzem suyunun çıktığı Zemzem kuyusu da yer almaktadır. Mescid-i Haram yeryüzündeki tüm mescidlerden üstün olup burada kılınan namazlar sair yerlerde kılınan namazlardan kat kat faziletlidir.

Kâbe

Haccın sebebi ve namazlarda kıblegâhımız olan Kâbe, yeryüzünde Allah'a ibadet için yapılan ilk binadır. Yüce Allah'ın "evim" diyerek bizzat sahiplendiği yeryüzündeki en mukaddes mekândır.

Kâbe, Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail tarafından inşa edilmiş ve inşa edildiği günden günümüze kadar hep kutsiyetini korumuştur. Tavaf Kâbe etrafında gerçekleştirilir. Kur'ân-ı Kerîm'de Kâbe'nin inşa edilişi ve kutsallığı hakkında şöyle buyurulmaktadır:

وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنَاً وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى
وَعَهْدَنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنَّ طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ
وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ
مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلًا ثُمَّ
أَضْطَرُّهُ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ

“Hani Evi (Kâbe’yi) insanlar için bir toplanma ve güvenlik yeri kılmıştık. Siz de İbrahim’in makamını namaz yeri edinin. İbrahim ve İsmail’e de, ‘Evimi tavaf edenler, itikâfa çekilenler ve rükû ve secde edenler için temizleyin’ diye ahid verdik. İbrahim de demişti ki: ‘Ey Rabbim! Burayı emin bir şehir yap, halkından Allah’a ve âhiret gününe inananları çeşitli meyvelerle besle.’ Allah buyurdu ki: ‘Kim inkâr ederse onu az bir süre faydalandırır, sonra onu cehennem azabına sürüklerim. Ne kötü varılacak yerdir orası!’ Bir zamanlar İbrahim, İsmail ile beraber Beytullah’ın temellerini yükseltiyor (şöyle diyorlardı): ‘Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin’.”⁵

Kâbe, hac ibadetinin yapıldığı mekânların merkezi ve kalbidir. Yüce kitabımız Kur’an’da şöyle buyrulur: “Allah Kâbe’yi, o saygıya lâyık evi, insanlar için bir dayanak yaptı.”⁶ Hz. İbrahim tarafından tavafa başlangıç yerine işaret olarak konulan Hacer-i Esved de Kâbe’nin doğu köşesinde yer alır.

Kâbe, Hz. İbrahim’in duasının kabul edildiği, hac ve umre sebebiyle insanların kendisine yöneldiği, Hanif dininin sembolü, müminlerin kiblesi, bütün müslümanların gönünü cezbeden bir

⁵ Bakara, 2/125-127.

⁶ Mâide, 5/97.

cazibe merkezidir. Aynı zamanda hac ve umre sebebiyle dünyanın dört bir yanından gelen müslümanların ömürlerinde bir defa da olsa, bir araya gelip tanışma ve kaynaşma imkânını buldukları yerdir. Kâbe, İslâm coğrafyasının ve müslümanların manevî dünyalarının da merkezidir. Nitekim Hz. Peygamber, Medine'ye hicret ederken Kâbe'ye bakarak, “*Vallahi sen, benim dünyada en çok sevdiğim yersin; aynı şekilde Allah'ın da dünyada en çok sevdiği yersin. Eğer senin halkın beni (buradan) zorla çıkarmasalar idi vallahi çıkmazdım*”⁷ demiştir.

Safâ-Merve

Tavaf gibi hac ve umrenin ortak eylemlerinden birisi de sa'ydir. Sa'y, koşmak ve hızlı yürümek anlamına gelir. Sa'y, müslümanın sırf Allah istediği için katıldığı bir yürüyüştür; müslüman bu sayede kendisi gibi aynı yola girmiş, aynı niyet ve duyguları taşıyanlarla beraber koşmanın ne demek olduğunu fark eder. Sa'y sırasında “hervele” denilen çalimli ve hızlı yürüyüş, niyet ve duygu bütünlüğü ile kaynaşmış ümmet ruhunun azametini yansıtır. Bir gayret ve arayış heyecanı ile yerine getirilen bu görev esasen, Hz. Hâcer'in henüz küçük yaşta olan oğlu Hz. İsmail için su ararken, ıssız mekânda iki tepeciğin arasında korku ve ümit dolu koşuşturmasını temsil etmektedir. Dinî bir kavrama olarak sa'y, Kâbe'nin doğu kısmında yer alan iki tepelik arasında Safâ'dan başlayarak Merve'ye dört gidiş, Merve'den Safâ'ya üç dönüşle gerçekleştirilen hac menâsikinden biridir. Kur'ân-ı Kerîm'de;

إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ

“Şüphe yok ki, Safâ ile Merve Allah'ın koyduğu nişanlardır. Her kim Beytullah'ı ziyaret eder veya umre yaparsa onları tavaf etmesinde kendisine bir günah yoktur. Her kim

⁷ İbn Mâce, “Menâsik”, 103; Dârimî, “Siyer”, 66.

gönüllü olarak bir iyilik yaparsa şüphesiz Allah kabul eder ve (yapılanı) hakkıyla bilir.”⁸ Sa'y yapılan mekâna “mes'â” (sa'y yeri) denir. Günümüzde Safâ ile Merve ve bunların arası üç katlı kapalı bir alan haline getirilmiş ve ayrıca genişletilmiştir.

Mina

Mekke'nin kuzeydoğusunda Müzdelife ile Mekke arasında kalan geniş bölgeye Mina denir. Mina kelimesi aşırı istek ve arzu manasına gelmektedir. Mina, Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail'in Allah'a olan aşk ve bağlılıklarının sırandığı yerin adıdır. Hz. İbrahim'in en sevdiği ciğerparesi oğlu İsmail'i Allah yolunda kurban etme emriyle sınanır. Bir tarafta Allah'ın emri diğer tarafta da şeytanın iğvası söz konusudur. Baba ve oğul her ikisi de ilâhî emre uyarlar. Hz. İbrahim, Rabbinin emrini yerine getirmek üzere Mina'ya gitmiştir. Bu esnada karşısına çıkan şeytânı bugün şeytan taşlamanın yapıldığı yerde defalarca taşlamıştır. Sonuçta baba-oğul bu sınavı kazanırlar. İşte Mina en yakının ve en sevdiğin de olsa bütün fani sevgilerin aşıldığı, Allah'a teslimiyetin kemale çıktığı yerdir. Bu hatıraları yaşatır Mina.

Mina'nın başlangıcındaki Mühassir vadisi filleriyle Kâbe'yi yıkmak üzere gelen Ebrehe ordusunun, sürü sürü kuşların attığı taşlarla hezimete uğratıldığı yerdir. Cemerât diye bilinen şeytan taşlama yerleri, hac kurbanlarının kesildiği mezbahalar ve Sevgili Peygamberimizin Mina günlerini geçirdiği mekânda yapılan Mescid-i Hayf burada bulunmaktadır. Müzdelife vakfesinden sonra hacılar Mina'ya gelerek haccın vaciplerinden olan ve üç gün devam eden şeytan taşlama görevini burada yerine getirirler. Ayrıca bu günlerin gecelerini Mina'da geçirmek haccın sünnetlerindendir.

⁸ Bakara, 2/158.

Hayf Mescidi

Hz. Peygamber Mina'da Mescid-i Hayf'ın bulunduğu yerde kalmış, orada namaz kılmış ve hutbe okumuş, traş olup kurban kesmiştir. Hayf Mescidi Mina'nın kuzeyindeki dağın eteğinde Cemre-i Suğra (Küçük Şeytan)'ya yakın bir yerde bulunmaktadır.

Arafat

Arafat, Mekke'nin güney doğusunda, şehre 20 km. mesafede, alanı 14 km² civarında düz bir ovadır. Bu sahanın batısında Hz. Peygamber'in Vedâ Haccı'nda konakladığı yere yapılan Nemîre Mescidi, doğusunda ise Cebel-i Rahmet/Rahmet Tepesi bulunmaktadır. Cebrail (a.s) Hz. İbrahim'e hac ile ilgili bilgileri ve haccın nasıl yapılacağını burada öğretmiştir. Ayrıca hac yapmak üzere gelen müslümanlar bu meydanda buldukları zaman içinde günahlarının affı için Allah'a tövbe ederler. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı bilme, anlama, tanışma, konuşma ve buluşma yeri manalarına gelen "Arafat" kelimesi bu meydana ismi olmuştur. Hz. Peygamber; "*Hac Arafat'tır*" buyurmuşlardır.⁹ Kur'ân-ı Kerîm'de Arafat'tan bahsedilerek şöyle buyurulmuştur:

فَإِذَا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَادْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَاذْكُرُوهُ
كَمَا هَدَاكُمْ وَإِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الضَّالِّينَ

"Vakfenizi tamamlayıp Arafat'tan Müzdelife'ye doğru koşuyla akın ettiğinizde Meş'ar-ı Harem civarında Allah'ı zikrediniz. O'nu, size gösterdiği gibi zikredin. Doğrusu siz, O'nun yol göstermesinden önce yolunu şaşırmışlardan idiniz."¹⁰

⁹ İbn Mâce, "Menâsik", 57.

¹⁰ Bakara, 2/198.

Dünyanın her tarafından gelen müslümanlar, hac ibadetinin en önemli farzı olan Arafat vakfesi için Zilhicce ayınının 9. günü (Arefe günü) bu meydana toplanırlar ve güneş batıncaya kadar burada ibadet halinde bulunurlar. Sevgili Peygamberimiz, “*Hac Arafat’tır ve Arafat’ın her tarafı vakfe yeridir*” sözleriyle Arafat’ın önemine işaret buyurmuşlardır.

Arafat, Allah Resûlü’nün, on dört asır evvel yüz bini aşkın sahabeye hitap ettiği, Vedâ hutbesini irad ettiği mekândır. Irkı, teni, rengi ve konuştuğu dil ne olursa olsun Cebel-i Rahme’nin eteğinde bir araya gelenler, Hz. Âdem ile Hz. Havva’nın çocukları ve Hz. İbrahim’in davetlisi olarak manevî bir haz içindedirler.

Dilleri, ırkları, renkleri ve kültürleri farklı, fakat imanları ve gönülleri bir milyonlarca müslümanın bir araya geldiği bu büyük günde, hac ihramıyla Arafat’ta bulunmak, müminler denizinde bir damla olabilmek ne büyük bir mutluluktur! Arafat sadece bir tepe değil; taş, toprak hiç değildir. Arafat, hakikati bilmek, tanımak ve anlamaktır. Hayatın, varoluşun, yaratılışın nihaî anlamını kavramanın, sıradan bir canlı olmaktan kurtulup en şerefli varlık oluşu ispatlamanın mekânıdır. Arafat, irfan meydanıdır. Arafat’a çıkmak demek, sadece kum tepelerini ve kayaları aşmak değildir. Arafat’a çıkmak, irfana ve ihsana, iyi bir Müslüman olmaya, ahlâkta ve dürüstlükte kemâle ulaşmaya adım atmak demektir. Arafat, ayrılıkları ve gayrılıkları kalpten silip tanışmak, iyilik ve takva yolunda yarışmak ve birbirimizi insan olarak tanıyıp sevmek demektir. Gönüller arasında eşitlik ve kardeşlik köprüsü kurarak kaynaşabilmektir. Arafat, günahları itiraf etme, günahlardan sıyrılıp gözyaşlarıyla arınabilmedir.

Müzdelife

Mina ile Arafat arasında bulunan 12 km² genişliğindeki bölgeye Müzdelife denir. Yüce Allah bu meydana bolca ibadet etmemizi ve zikirde bulunmamızı emir buyurmuşlardır. Haccın

vaciblerinden olan Müzdelife vakfesi bu meydanda gece konaklayarak yapılır. Akşam vakti Arafat'tan yola çıkan hacılar, akşam ve yatsı namazlarını yine bu meydanda kılarlar. Şeytan taşlamada kullanılacak taşlar da buradan toplanır. Bayramın birinci günü sabah namazından sonra Müzdelife'den Mina'ya hareket edilir. Müzdelife, yaklaşılan yer anlamını taşır. Bir rivayete göre Hz. Âdem (a.s.), Hz. Havva ile burada buluşup yakınlaşmışlardır. İnsanların burada toplanarak vakfe ile Allah Teâlâ'ya yaklaşmaları, hac esnasında insanların bir araya gelip toplanmaları yahut Mina'ya yaklaşmış olmaları veya buranın Allah Teâlâ'ya yaklaşılan bir yer olarak telakki edilmesi gibi nedenlerden dolayı bu adı almıştır. Burada bol bol tesbih, tehlil, tekbir, salâvat getirerek Allah'a dua ve niyazda bulunmak, nefis muhasebesi yapmak önem arz etmektedir.

Nemîre Mescidi

Arafat'ta bulunan büyük bir mescittir. Vedâ haccında Hz. Peygamber için burada bir çadır kurulmuş ve o da burada ahabına namaz kıldırıp hutbe okumuştur. Daha sonra burası etrafı çevrilerek mescid haline getirilmiştir. Arefe günü bu camide öğle ve ikinci namazları cem-i takdimle (usulüne göre birleştirilmek suretiyle) kılınır ve burada hutbe irad edilir.

Hız. Muhammed'in Doğduğu Ev

Hız. Peygamber'in doğduğu ev Kâbe'nin doğu tarafında kalan Benî Haşim mahallesinde idi. Hız. Muhammed Miladi 20 Nisan 571 (12 Rebiulevvel) Pazartesi gecesi tan yeri ağarırken bu evde dünyaya gelmiştir. Daha sonra buradaki ev yıkılmıştır. Yerine yapılan bina günümüzde kütüphane olarak kullanılmaktadır. Harem'in kuzeyinde yaklaşık 300 m. uzaklıktadır. Buraya Peygamberimizin doğduğu yer anlamına "Mevlid-i Nebî" denmektedir. Burayı ziyaret ederken ilk müslümanların çektiği sıkın-

tılar, güçlükler, işkenceler, açlık ve boykota maruz bırakılmaları, bütün bunlara rağmen onların inançlarından asla taviz vermeleri ve Allah ve Resulü'ne olan bağlılıkları akla gelmelidir. Hatırlatalım ki, bu ve daha sonraki zikredilecek mekânların hiçbirine yapılacak ziyaret hac ibadeti ile ilgili değildir.

Akabe

Mina sınırından Mekke istikametine doğru 300 m. kadar sonra sağ tarafta yer almaktadır. Sevgili Peygamberimiz Medine'ye hicretinden iki sene önceki hac mevsiminde insanları İslâm'a davet ederken 12 kişiden oluşan Medineli bir grupla karşılaşır. Bu grubun hepsi Hz. Muhammed'e burada biat ederek müslüman olurlar. Bir sonraki senenin haccına 72 kişi olarak gelirler ve aynı yerde Peygamberimize biat ederek onlar da müslüman olurlar. İslâm tarihinde bu olaya 1. ve 2. Akabe Biatleri denmektedir. Akabe'nin ve burada gerçekleştirilen biatlerin İslâm tarihinde önemli bir yeri vardır.

Nur Dağı (Hira Mağarası)

Mekke'nin kuzeydoğusunda, 300 m. yüksekliğinde kütle kayalardan oluşan ve Kâbe'ye 5 km. mesafede bulunan bir dağdır. Peygamberliğinden önce Hz. Muhammed'in Ramazan aylarını ibadetle geçirdiği Hira Mağarası bu dağın zirvesinde bulunmaktadır. Sevgili Peygamberimiz 40 yaşına girdiği senenin Kadir Gecesi'nde bu dağda ibadet halinde iken Hz. Cebrail gelmiş ve kendisine "Ey Muhammed; sen Allah'ın Resûlü, ben de Cebrailim" diyerek peygamber olduğunu tebliğ etmiştir. Kur'ân-ı Kerim'in ilk âyetleri (Alâk Sûresi, 96/1-5) aynı gecede Peygamberimize burada inmeye başlamıştır. Bu sebeple bu dağa Nur'un indiği yer manasına gelen Nur Dağı denmektedir. Hira, ilk vahyi, Kur'ân'ı, idraki; hakikate vasil olmak için inziva ve tefekkürün önemini hatırlatır.

Sevr Dağı (Sevr Mağarası)

Mekke'nin güneyinde Kâbe'ye yaklaşık 4 km. uzaklıkta, yüksekliği 500 m. civarında olan bir dağdır. Bu dağın zirvesine yakın bir yerde Peygamber Efendimiz ile arkadaşı Hz. Ebû Bekir'in Mekke'den Medine'ye hicret ederlerken gizlendikleri mağara bulunmaktadır. Sevgili Peygamberimiz ve arkadaşı gece vakti bu dağa çıkmışlar ve üç gece burada kalmışlardır. Bu olay Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle anlatılmaktadır: *“Siz o Resûl'e yardım etmeseniz de Allah ona yardım eder. Hani o kâfirler, onu Mekke'den çıkardıkları vakit sadece iki kişiden biri iken, (Hz. Muhammed ve Ebû Bekir) ikisi de mağarada buldukları sırada arkadaşına, ‘Üzülme; çünkü Allah bizimle beraberdir’ diyordu. Allah onun kalbine sükûnet ve kuvvet indirmişti ve onu sizin bilmediğiniz ve göremediğiniz askerler ile de desteklemişti...”*¹¹

Sevr, sünneti, stratejisi, hikmeti, basireti, tedbiri, tevekkülü iyi anlamayı, Allah yolunda olmanın önemini hatırlatır.

Cennetü'l-Muallâ (Muallâ Kabristanı)

Mescid-i Haram'ın yaklaşık 1.5 km. kuzeyinde yer alan bu mezarlık aynı zamanda şehrin tarihi mezarlığıdır. Sevgili Peygamberimizin dedesi Abdülmuttalip, amcası Ebû Talip, hanımı Hz. Hatice validemiz, küçük yaşta ölen oğulları Kasım ve Abdullah'ın ve birçok sahabe ve İslâm büyüğünün kabirleri bu mezarlıkta bulunmaktadır. Mekke Suudi yönetimine geçince burada bulunan ve başta Kanuni'nin Hz. Hatice validemiz için yaptırdığı kubbe olmak üzere bütün kubbeler yıkılmış ve bütün kabirler düzlenmiştir.

Mekke'de vefat eden yerli-yabancı her müslüman günümüzde de bu mezarlığa defnedilmektedir. Muallâ Kabristanı ziyaret

¹¹ Tevbe, 9/ 40.

edilirken burada medfun bulunan ashabın aziz hatıraları da yâd edilir.

Cin Mescidi

Peygamber Efendimiz davet için gittiği Taif dönüşünde yol üzerindeki Nahle Vadisi'nde namaz kılarken bir grup cin Kur'ân-ı Kerîm'i dinleyerek etkilenmişlerdir. Daha sonra Hz. Muhammed'i takip eden bu cinler Mekke girişinde Efendimizle görüşmüş ve müslüman olmuşlardır. Cin Sûresi burada nazil olmuştur. Sonraları bu mekâna bir mescit yapılarak "Cin Mescidi" ismi verilmiştir. Burası ziyaret edilirken Kur'an'ın görünen ve görünmeyen idrak sahiplerini nasıl etkilediği ve hidayet kaynağı kitabımızı iyi okumak ve anlamak gerektiği tekrar hatırlanmalıdır.

Umre Mescidi/Ten'im (Hz. Âişe Mescidi)

Mekke'de bulunan hacılar umre için buraya gelerek ihrama girerler. Hz. Âişe validemiz Asr-ı saadette burada ihrama girmişlerdir. Daha sonra buraya büyük bir cami inşa edilmiş, yapılan mescide de "Mescid-i Âişe" denilmiştir. Mescid Medine yolu üzerinde, Harem'e yaklaşık 10 km. mesafededir.

Hz. Peygamber'in doğduğu yer olan Mekke'deki ziyaret yerleri hakkında böylece kısa bilgi verdikten sonra şimdi de Efendimizin hicret ederek vatan edindiği ve medfun bulunduğu nurlu şehir Medine'den ve burada yer alan bazı ziyaret yerlerinden söz edelim.

MEDİNE-İ MÜNEVVERE VE ZİYARET YERLERİ

Mekke-i Mükerrreme'de Müslümanlara yapılan işkencelerin dayanılmaz hale gelmesi ve İslâmî tebliğin engellenmesi üzerine Sevgili Peygamberimiz Medine'ye hicret etti. İslâmiyet bütün dünyaya buradan yayıldı. Peygamber Efendimiz burada vefat

etti. Bu mübarek yer, Resulullah ve ashabının yaşadığı, ayaklarının değdiği, vahyin indiği ve tebliğ edildiği beldedir.

Mescid-i Nebî ve Ravza-i Mutahhara

Allah Resûlü'nün kuşatıcı rahmeti ve onun maneviyatı nurlu şehir Medine'yi ayrı bir iklime dönüştürür. Medine'ye varan müminler bu manevî atmosferi teneffüs ederler. Tabii, bu manevî iklimden tam olarak yararlanmak için kibir, gurur, gösteriş, kendini beğenme, başkasını hor görme, bencillik, hiddet, asabiyet gibi kötü huylardan sıyrılmak ve Allah için birbirini sevenlerden olmak gereklidir. İhlâs, samimiyet, içtenlik ve her türlü kötülüklerden arınma bu manevî atmosferi doya doya tadabilmenin olmazsa olmazlarıdır.

Hacca ve umreye giden müslümanın Medine'ye de giderek Resulullah (s.a.s.)'in kabri saadetini ziyaret etmesi ve Mescid-i Nebvî'de namaz kılması makbuldür ve müslümanlar arasında terk edilmeyen bir sünnet olarak devam ede gelmiştir.

Medine'ye varıldığında evlere yerleşip gerekli ihtiyaçlar giderildikten ve hazırlıklar yapıldıktan sonra, Mescid-i Nebî ve Hz. Peygamber'in kabri ziyarete gidilir. Vefatından sonra kendisini ziyaret edenler hakkında Peygamberimizin, “*Beni vefatımdan sonra ziyaret eden sağlığımda ziyaret etmiş gibidir*”¹² ve “*Kabrini ziyaret eden şefaati hak eder*”¹³ buyurduğu rivayet edilmektedir. Bu itibarla hacıların Medine-i Münevvere'ye giderek Peygamber Efendimizin kabrini ziyaret etmeleri, mescidinde namaz kılmaları, Peygamber sevgisini yenilemenin ve onun sünnetine bağlılığı kuvvetlendirmenin önemli bir vasıtasıdır. Mescid-i Nebî'de namaz kılmak da çok faziletlidir. Kutlu Nebî'yi ziyarete giderken güzel ve temiz elbiseler giyilmeli, güzel koku sürülmelidir. Salât u selâmlar getirilmeli, Resulullah'ın huzu-

¹² Dârekutnî, II/278, No: 192; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, III/488, No: 4151; *es-Sünenü'l-Kübra*, V/246; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, IV/2 Hadis No: 1412.

¹³ Dârekutnî, II/278, No: 194; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, III/490, No: 4159; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, IV/2 Hadis No: 1412.

runda olduğunu unutmamalıdır. Tevazu içerisinde ziyarette bulunurken bizlere tevdi edilen selâmları da ona ulaştırmalıyız. Sonra onun yanında bulunan Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer de ziyaret edilerek selâmlanmalıdır.

Cennetü'l-Baki' (Baki' Kabristanı)

Cennetü'l-Baki', Mescid-i Nebî'nin doğu tarafında bulunmaktadır. Peygamber Efendimizi görme şerefine nail olan, sesini duyan, onunla namaz kılan ve İslâmiyet uğrunda hiçbir fedakârlıktan çekinmeyen on bin civarında sahabe bu kabristana defnedilmiştir. Üçüncü halife Hz. Osman, Hz. Abbas, Hz. Âişe, Hz. Fatıma, Sa'd b. Ebî Vakkas, Hz. Hasan gibi sahabe ile İmam Mâlik gibi tabiundan birçok büyük zat burada bulunmaktadır. Mezarlığın içerisine girmek şart olmamakla birlikte kapısı açık olduğunda içeri girilerek; kapalı olduğunda dışarıdan ziyaret edilebilir. Ziyarette orada yatanlara selâm verilir ve dua edilir.

Peygamber Efendimiz zaman zaman Baki' mezarlığını ziyaret eder ve orada medfun bulunan müminler için dua ederdi. Baki' kabristanında medfun bulunan sahabilere selâm vererek duada bulunurken, onların İslâm'a olan sadakatleri, samimiyetleri, gösterdikleri Ensar-Muhacir kardeşliği, Allah ve Resulullah'a karşı duydukları muhabbet hatırlanmalıdır. Müslümanlar olarak İslâm'ın aydınlık ilk nesline çok şeyler borçlu olduğumuzu unutmamamız gerekir.

Kubâ Mescidi

Kubâ mescidi, Hz. Muhammed'in Mekke'den hicret ederek gelişinde Medinelilerin sevgi ve coşkuyla karşıladıkları bölgede yer almaktadır. Peygamberimiz Medine'ye varmadan önce burada 14 gün konaklamıştır. Bu zaman zarfında İslâm'ın ilk mescidini yaparak namazlarını da ilk defa cemaatle kılmaya başlamıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de bu mescid ve cemaatiyle ilgili

şöyle buyurulmaktadır. “...Habibim, ilk günde takva üzerine yapılan mescidde namaz kılmak senin için daha uygundur. O mescidde maddî ve manevî kirlerden temizlenmeyi seven kimseler vardır...”¹⁴

Resulullah, “Kim güzelce hazırlanıp namaz kılmak için abdestli olarak Kubâ mescidine gider ve orada (iki rekât) namaz kılsa bir umre yapmış gibi sevap kazanır”¹⁵ buyurmuşlardır. Hz. Peygamber sağlığında, cumartesi günleri Kubâ mescidini ziyaret eder ve burada namaz kılar. Takva üzerine bina edilen Kubâ mescidini ziyaret, kutlu yolculuğumuz için gerekli olan takva ve samimiyetimizin muhasebesini yapmamıza vesile olmalıdır. Şüphesiz Allah’a biz kulların ancak takvaları ve samimiyetleri ulaşır.

Uhud ve Uhud Şehitleri

Uhud, Medine’nin 5 km. kadar kuzeyinde bir dağın adıdır. Hicretin üçüncü yılında (M. 625) müslümanlarla müşrikler arasında burada yapılan savaşta ashab-ı kiramdan 70 kişi şehid olmuş ve buraya defnedilmişlerdir. Peygamberimizin amcası ve şehidlerin efendisi Hz. Hamza ile Mus’ab b. Umeyr de bunlar arasındadır. Sevgili Peygamberimiz bu savaşta iki zırh giymiş buna rağmen yaralanmış ve dişi kırılmıştır. Müslümanlar savaş kazanmak üzereyken ganimet peşine düşen okçuların stratejik mevkilerini terk etmeleri ile durum tersine dönmüş, zafer kaçırılmış ve sahabeden 70 şehid verilmiştir. Kur’an’da Uhud harbine ilişkin olarak;

وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِإِذْنِهِ حَتَّى إِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَزَّعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِمَّنْ بَعْدَ مَا أَرَاكُمْ مَا تُحِبُّونَ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ

¹⁴ Tevbe, 9/108.

¹⁵ İbn Mâce, “Salât”, 197.

مَنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ

“Andolsun, Allah, izniyle, onları (müşrikleri) kırıp geçirdiğiniz sırada size olan vadini gerçekleştirdi. Nihayet sevdiğiniz şeyi (zaferi) size gösterdikten sonra, zaaf gösterdiniz. (Peygamber’in verdiği) emir konusunda tartıştınız ve emre karşı geldiniz. İçinizden dünyayı isteyenler de vardı, âhireti isteyenler de. Sonra sizi denemek için onlardan yüzünüzü çevirdi. (Kaçıp hezimete uğradınız. Buna rağmen) sizi bağışladı. Allah müminlere karşı çok lütufkârdır.”¹⁶ buyurulmaktadır.

Uhud’u ziyaret ederken, galip iken ganimet, mal-mülk, dünyalık uğruna Resûl’ün sözünü dinlemeyerek, Okçular Tepesini terk eden müslümanların hâli göz önüne gelir insanın. Burnu ve kulağı kesilerek, ciğerleri parçalanarak şehit edilen Hz. Hamza gibi nice kahramanların, daha bir günlük evli olduğu halde bu savaşa katılıp boy abdesti almaya dahi fırsat bulamadan şehit düşen ve Peygamberin ifadesiyle, “meleklerin yıkadığı (gasilü’l-melâike)” Hz. Hanzale’ler, Mekkeli bir zenginin oğlu olduğu halde şehit düştüğünde kendisine kefen bulunamayan Mus’ab b. Umeyr gibi yiğitlerin destansı hatıraları canlanır ve yaşanır.

Uhud, sahabe için büyük bir imtihan ve büyük bir ders olmuştur. Allah Resulü’nün sözlerine ve emirlerine tam teslimiyetin önemini bir kez daha anlatır Uhud ziyareti bizlere. Acı hatıralarına rağmen Hz. Peygamber “Uhud bizi sever, biz de Uhud’u”¹⁷ diyerek düşman saldırılarından dolayı sığındığı bu dağa âdeta bir vefa örneği göstermiştir. Hz. Peygamber her yıl Uhud şehitlerini ziyaret eder ve onlara dua ederdi.

¹⁶ Âl-i İmrân, 3/152.

¹⁷ Buhârî, “Cihad”, 71; Müslim, “Hac”, 504.

Kibleteyn Mescidi

İslâm'ın ilk yıllarında kible Mescid-i Aksa idi. Ancak Efendimiz, Kâbe'ye yönelerek ibadet etmeyi arzuluyordu. Bir müddet sonra gelen vahiyde Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur: *“Biz, kiblenin değişmesini talep ederek yüzünü semaya çevirdiğini görüyoruz. Şimdi seni razı olacağın kible (Kâbe)'ye döndüreceğiz. Artık yüzünü hemen Mescid-i Haram tarafına çevir. Siz de ey inananlar, nerede olursanız olun yüzlerinizi ona doğru çevirin.”*¹⁸ Bu esnada Resulullah Seleme oğulları mahallesinde öğle veya ikinci namazının üçüncü rekâtında bulunuyordu. Namazı bozmadan cemaatle birlikte kalan iki rekâtı Kâbe istikametine yönelerek kılmışlardır. Bu hadisenin anısına buraya mescid yapılarak adına “Mescid-i Kibleteyn (İki Kibleli Mescid)” denilmiştir.

Hendek/Yedi Mescidler

Müslümanların müşrik, yahudi ve münafık gruplardan oluşan ve sayıları on bini bulan müttelik kuvvetlere karşı yaptığı savaş “Ahzab Savaşı” olarak anılır. Selmân-ı Farisî'nin önerisi ile Medine'nin etrafına kazılan hendekten dolayı “Hendek Savaşı” olarak da geçen bu savaş Hicretin 5. yılında meydana gelmiştir.

Hendek'ten çıkarılan topraklar Müslümanlara siper olmuş, karşı taraftan ne ok ne de atlı geçebilmiştir. Bu savaşta müslümanlar Yüce Allah'ın ilâhî yardımını açık bir biçimde görmüşlerdir. Yirmi dört gün süren muhasarada müslümanlar şiddetli rüzgâr ve görünmez orduların ilâhî yardımıyla nefes almış ve düşmanları uzaklaştırmışlardır. Hendek Savaşı'nın yapıldığı bölgede ashâbın ileri gelenlerinin namaz kılıp dua ettikleri yerlerde birbirine yakın küçük küçük yedi mescid ya-

¹⁸ Bakara, 2/144.

pılmıştır. Bunlara “Yedi Mescidler” denir. Bugün birçoğu yıkılmış olan bu mescidlerin yerine büyük bir cami yapılmıştır. Medine’ye gelenler tarafından buraların ziyaret edilmesi, hatıraların yâd edilmesi açısından önem taşımaktadır.

Cuma Mescidi

Hz. Peygamber Kubâ’dan Medine’ye giderken Ranûna vadi-sine varmış burada Cuma vakti girince hutbe okuyup Cuma namazı kıldırmıştır. Daha sonra buraya yapılan mescide Mescid-i Cuma denilmiştir. Mescid, Kubâ’dan Medine istikame-tine doğru bir kilometre mesafededir.

Mikat Mescidi (Zülhuleyfe)

Medine’den hac ve umre yapacakların mikat yeri olan Zülhuleyfe Medine-Mekke yolunun 8. km.’sindedir. Burada hac veya umre için ihrama giren müslümanlar telbiye getirirler, zikir, dua ve tesbihatla yola revan olurlar. Peygamberimiz de umre ve hac yapmak için burada ihrama girmiştir. Buraya bugün büyük bir cami ve müstemilatı inşa edilmiştir.

Müminler hac ve umre esnasında Hz. Peygamberin ve ashabının bulunduğu coğrafi mekânlarla karşılaşmakta ve bu yerlerin manevî ikliminden nasiplenmektedirler. Ayrıca hac vazifesini yerine getiren müminler, İslâm’ın ilk muhatapları olan Asr-ı saadet müslümanlarının yaşadığı yerleri gezerek Allah Resûlü’nü kitaplarda aktarılan bilgilerle tarihî bir kişilik olarak tanımanın ötesinde, sanki onu bizzat görerek imanını ve ikrarını tazelemiş olurlar. Bu ziyaretin en önemli hedeflerinden biri de kutlu yolun yolcularının İslâm tarihini yerinden ve yeniden okumak suretiyle Allah’a ve Resûlü’ne karşı bağlılıklarını arttırmaları ve manevî arınmaya kavuşabilmeleridir.

Ziyaret yerlerinde adaba uygun bir şekilde hareket etmek, kimseye eziyet vermemek, hak ve hukuka riayet ederek nezaketle ve vakur bir eda ile davranmak ölçü olmalıdır. İslâm dini-

nin onaylamadığı davranış biçimlerinden uzak durmak da ayrıca önem arz etmektedir.

Ziyaret esnasında bizlere düşen, hürmet ve sükûnettir; büyük bir edep, saygı ve dikkatle ziyarette bulunmaktır. Özellikle mes-citlerde yüksek sesle konuşmaktan, bağırıp çağırmaktan kaçın-malı, dualarımızı sükûnetle yapmalıyız. Herkese karşı edepli ve saygılı olmalı, kimseyi küçük görmemelidir. Başkalarının hatalar-ını araştırmaktan çekinmeli, kendimizle meşgul olmalı, bolca Kur'an okumalı, ibadetle, tefekkürle meşgul olmalıyız. Ziyaret yerlerini gezerken ibret nazarları ile bakmalı, Rahman'ın misafir-leri ile kaynaşmaya çalışmalıdır.

Hac ve umre ibadetlerinin, kişiye kazandırdığı olumlu nitelik ve güzel hasletlerden dolayı müslümanlar nezdinde ayrı bir önemi ve değeri vardır. Toplumumuzda bu ibadetleri yerine getirenlere de ayrı bir değer verile gelmiştir. Kutlu yolun yolcusu hem bu yolculukta hem de hayat yolculuğunda hac ve umre ibadetlerinin gerektirdiği sorumluluğun ve onurun idraki içinde olmak durumundadır.

Önemle belirtelim ki, hac ibadetinin yerine getirildiği mekân-lar Mescid-i Haram'daki Kâbe, Arafat, Mina, Müzdelife ve Safâ-Merve'den ibarettir. Bunların dışında, Hz. Peygamber'in doğ-duğu evi, Hira ve Sevr mağaraları gibi mekânların ziyaret edil-mesinin hac ve umre ibadetleri ile bir ilgisi yoktur. Buraları ziya-ret etmek isteğe bağlıdır.